

Heydərbaba, qeyrət qanının qaynarkən...

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının, məxsusi olaraq, Güney poeziyasının müdrrətli şəxsiyyətlərindən olan Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın yaradıcılığında milli-mənəvi varlığımız, ana dilinin müqəddəsliyi, xalq həyatının gözəlliyi, xalqın arzu-istəkləri, güneylilərin çəkdikləri ağır-acılar yüksək sənətkarlıqla əksini tapmışdır. Bu baxımdan şairin "Heydərbabaya salam" poeması milli ədəbiyyatımızın şahən incilərindən sayılır.

adıdır. "Heydərbabaya salam" isə möhtəşəm bir sənət dağdır. Şəhriyar "Heydərbabaya salam" əsəri ilə "Azərbaycan türkünün milli həyatını bütün cəhətləri ilə göstərməyə müvəffəq ola bilməmişdir" (Əhməd Cəfəroğlu). Bu əsər illərdən

"Şəhriyar" təxəllüsü ilə çağdaş dünyanın türk, eləcə də farsdilli regionlarında məşhurlaşan, yaradıcılığı xalq kütləsinin müxtəlif təbəqələri arasında geniş miqyasda yayılan və kütləvi surətdə oxunan Seyid Məhəmmədhüseyn Mirəğa oğlu Xoşginabi həm də XX əsr Şərq şeirinin də nadir simalarındandır. Şəhriyar lirikası yaradıcılığı ilə Şərq xalqlarının poetik təfəkkürünü zənginləşdirən Nizami, Xaqani, Sədi, Hafiz, Xəyyam, Cami, Füzuli, Seyid Əzim, Sabir, Bahar kimi şairlər silsiləsində yeni ədəbi zirvə təşkil edir.

M.Şəhriyar 1906-cı ildə Təbriz şəhərində Mirzə Nəsrullah bazarçasında Hacı Mirəğa Xoşginabi adı ilə məşhur olan Seyid İsmayıl Müsevinin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Atası Nəcəfdə təhsil almış hüquqşünas alim idi. Şair "Heydərbabaya salam" poemasında atasını belə təqdim edir:

*Mənim atam süfrəli bir kişiydi,
El əlindən tutmaq onun işiydi...*

Şəhriyar ibtidai və orta təhsilini "Mütəhəidə" və "Füyuzat" məktəblərində başa çatdırmış, "Talibiyyə"də ərəb ədəbiyyatı üzrə təhsil almışdır. Gənc şair 1920-ci ildə Tehrana gedərək tam orta təhsil verən "Darülfünun" adlı xüsusi məktəbi bitirmişdir. Məhəmmədhüseyn 1924-cü ildə Tehran Universitetinin tibb fakültəsinə daxil olmuş, 1928-ci ildə hərbi həkimlər hazırlayan qrupa keçmişdir.

Bələli sevgi əhvalatı onun universiteti bitirməsinə imkan verməmiş, Tehranı tərək edib Nişabura getmişdir. Şair bir müddət orada yaşadıqdan sonra atasının ölüm xəbərini eşidib Təbrizə qayıtmış, sonra yenidən Tehrana köçmüşdür. Keçən əsrin 50-ci illərinin əvvəllərində Təbrizə döən Şəhriyar ömrünün sonuna qədər (1988) burada yaşamışdır.

Şəhriyar şeirinin qüdrəti bütün klassiklərdə olduğu kimi məzmun və formanın vəhdətdə olub, insan şüuruna və hissənə sərast təsir göstərməklə məhdudlaşmışdır. Onun zəngin yaradıcılığı çoxşəxslilik və müxtəlif istiqamətlidir. Bu sənətdə ümumbəşəriyyətlə yanaşı, mənsub olduğu cəmiyyətin, yaşadığı mühitin hadisə və əhvalatlarının həyatı, fəlsəfi və tarixi anlamda dərk və qiymətləndirilməsi əsas yerlərdən birini tutur.

Bütün mütərəqqi sələfləri kimi Şəhriyar, hər şeydən əvvəl, öz əsrinin oğludur. Onun yaradıcılığında İran siyasi-ictimai mühitinin 50 ildən artıq bir mərhələsi, sosial mühitin doğurduğu duyğular poetik ifadəsini tapmışdır. Şairin yaradıcılığı İran sosial mühitinin mürəkkəb inkişaf mənzərəsini öyrənmək baxımından aktualdır.

Şəhriyar həm fars, həm də Azərbaycan dillərində yazıb-yaratmışdır. Düzdür, o yaradıcılığının ilk dövrlərində əsasən fars dilində, sonrakı mərhələdə isə həm də Azərbaycan dilində yazmışdır. Lakin hansı dilə yazmasından asılı olmayaraq, Şəhriyar xalqına, elinə bağlı olmuş, yaradıcılığında əksəriyyət təşkil edən farsdilli nümunələrdə belə doğma torpağına, doğma xalqına sədaqətli olduğunu nümayiş etdirmişdir:

*Dedin: Azər elinin
bir yaralı nisgilyəm mən,
olsam da gülüm,
bir əbədi sevgilyəm mən,
Yad məni atsa da,
öz gülşənimin bülbüliyəm mən...*

Mövzu baxımından geniş, forma baxımından rəngarəng olan Şəhriyar yaradıcılığının zirvəsi "Heydərbabaya salam" poemasıdır. Heydərbaba dağ

*Heydərbaba, ildırımlar çaxanda,
Sellər, sular şaqıldayıb axanda,
Qızlar ona səf bağlayıb baxanda,
Salam olsun şövkətüzə, elüzə,
Mənim də bir adım gəlsin dilüzə.*

*Heydərbaba, gün dalıvı dağlasın,
Üzün gülsün, bulaqların ağlasın,
Uşaqların bir dəstə gül bağlasın,
Yel gələndə, ver gətirsin bu yana,
Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana.*

*Heydərbaba, kəndin toyun tutanda,
Qız-gəlinlər həna, piltə satanda,
Bəy gəlinə damnan alma atanda,
Mənim də o qızlarında gözüm var,
Aşıqların sazlarında sözüüm var.*

*Şal istədim mən də evdə ağladım,
Bir şal alıb tez belimə bağladım,
Qulamgüla qaşdım, şalı salladım,
Fatma xala mənə corab bağladı,
Xan nənəmi yada salıb ağladı.*

*Yumurtanı göycək, güllü boyardıq,
Çaqqışdırıb sınıqların soyardıq,
Oynamaqdan bircə məğər doyardıq?
Əli mənə yaşıl aşıq verərdi,
İrza mənə novruzgüllü dərərdi.*

*Heydərbaba, dünya yalan dünyadı,
Süleymandan, Nuhdan qalan dünyadı,
Oğul doğan, dərdə salan dünyadı,
Hər kimsəyə hər nə verib alıbdı,
Əflatundan bir quru ad qalıbdı.*

*Heydərbaba, gül qönçəsi xəndandı,
Amma heyif, ürək qəzası qandı,
Zindəganlıq bir qaranlıq zindəndi,
Bu zindənin dərbəçəsini açan yox,
Bu darlıqdan bir qurtulub qaçan yox.*

*Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı,
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı,
Yaxşılığın əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar!*

*Bir uçaydım bu çirpunan yelinən,
Bağlaşaydım dağdan aşan selinən,
Ağlaşaydım uzaq düşən elinən,
Bir görəydim ayrılığı kim saldı?
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı?*

*Heydərbaba, qeyrət qanının qaynarkən,
Qaraquşlar sənnən qopub qalxarkən,
O sıldırım daşların oynarkən,
Qovzan, mənim himmətimi orda gör,
Ordan əyil, qamətimi darda gör.*

*Heydərbaba, mərd oğullar döğginən,
Nəmərdlərin burunların ovğınən,
Gədiklərdə qurdları tut boğğınən,
Qoy quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruqların qatlasın.*

*Şeytan bizim qəlbimizi çöndərib,
Allah deyən yoldan bizi döndərib,
İlanlı çəsməyə bizi göndərib,
Minnət qoyur ki, arxınız nəhr olub,
Biz görürük sular bizə zəhr olub.*

*Heydərbaba, gileylikdən nə çıxar?
Zülmün evin səbrli təhəmmül yıxar,
Dərviş olan səbrin əlin bərk sıxar,
Gəl qayıdaq, çıxacaq Ağə düzünə,
Keçək yenə məhəbbətin sözüünə.*

*Heydərbaba, alçaqların köşk olsun,
Bezənin sonra qalanlara eşq olsun,
Keçmişlərin gələnlərə məşq olsun,
Övladımız məzhəbini danmasın,
Hər içiboş sözlərə aldanmasın!*

bəri Vətəndən ayrı düşmüş, Vətən həsrəti, Vətənə qovuşmaq arzusu ilə yaşayan, Vətən üçün qəlbi yanan Şəhriyarın ürəyində döən-döənə təkrarlanmış və yalnız anasının Tehrana gəlişindən sonra qələmə alınmışdır.

Sadə bir formada yazılan poema hələ əlyazma şəklində yayılaraq şöhrət tapmış və dövrün ziyalılarının diqqətini özünə cəlb etmişdir. Poema iki hissədən ibarətdir. Şəhriyar poemanın birinci hissəsini Tehrandə, ikinci hissəsini isə Təbrizdə yazmışdır. Əsərin birinci hissəsi 1952-ci ildə tamamlanmışdır. Şəhriyarın poemada toxunduğu, həllinə çalışdığı problemlər say etibarlı ilə olduqca çoxdur, rəngarəngdir.

Bu şahən əsərdə, birinci növbədə, Şəhriyarın doğulduğu, ayaq tutub yeridiyi, boya-başa çatdığı Vətən torpağı, Vətən gözəlliklərinin və s. təsvir və tərənnümünə geniş yer verilir. Həmin hissələrdə uşaqlıq dövrünün təəssüratları, Şəhriyarın uşaq vaxtı gördüyü, seyr etdiyi təbiət lövhələri canlandırılır, şerin Şəhriyara məxsus imkanları daxilində poetik lövhələrə çevrilir. Bir çox məqamlarda bunlar həmin parçaların üst qatının mənə anlamlarını ifadə edir. Sonrakı qat çalarlarında müxtəlif vətən gözəlliklərinin fonunda doğma xalq və qohum-qardaşa bağlılıq ideyası ortaya çıxır.

"Heydərbabaya salam"ın ilk bəndləri haradasa əsərin bədi müqəddiməsidir. Əsər boyu bir-iki bəndi çıxmaq şərti ilə digər bəndlərin də yuxarıdakı funksiyasını yerinə yetirmək xüsusiyyəti vardır. Demək, poema ideya-məna tutumu və baxımından ardıcıl səciyyə daşıyır. Bu, poemanın heç bir məziyyətini aşağı salmır. Əksinə, dolğun mənə yaradır, sadə don içində altunların olduğunu üzə çıxarıır.

Şəhriyar maraqlı, həm də orijinal üslublu sənətkardır. Bu üslub sadə, səmimi və təbiidir. "Heydərbabaya salam" poeması məhz bu üslubda yazılmışdır. Əsəri oxuyanda oxucu özünü poemadakı hadisə və əhvalatların mərkəzində hiss edir. Bir növ sənətkarın "yol yoldaşı"na çevrilir. Poemada oxucu ən güclü müşahidəçidir. O, müşahidələrində sənətkar təsvirinin real, təbii və həqiqiliyinə şübhə ilə yanaşmır. Poemada adı çəkilən şəxslər də, yerlər də sanki oxucunun şəxsən tanıdığı, həmsöhbət olduğu adamdır, səyahət etdiyi məkandır. Şübhəsiz, bu təsvirlərdə tipik Azərbaycan həyatı öz əksini tapır.

"Heydərbabaya salam" poeması şairin həm öz keçmişinə, həm də yaşamış olduğu həyatın özünə səyahət etmək, hadisələri nağıl etmək yolu ilə qələmə alınmışdır. Poemada şair özü əsas obrazdır. Poema bir şəxsin dilindən danışılır. Təhkiyəçi Şəhriyarın özüdür. O, türkcənin sadəlik və saflığından istifadə edərək xüsusi bir yol seçir. Şair bu yolu özü üçün əsas hesab edir.

Bütün poema boyu "siyasət mərzisi" olmayan sənətkar heç bir şeyə ideoloji don geyindirmədən obyektiv təsvirə əsaslanır. Ona görə də poemada ən kəskin ictimai-siyasi səciyyə daşıyan fikirlər mövcud həyatın, şəraitin realıqları təsiri bağışlayır.

Şəhriyarın "Heydərbabaya salam" poemi milliliyin yüksək səkildə bədi tərənnümünü nümayiş etdirən şah əsərdir. Buna görə bu əsər hər bir azərbaycanlı üçün ana laylası qədər şirin və əzizdir.

Elman QULİYEV,
ADPU-nun professoru